

Culture Get-Together 2024

Keynote speech - MgA. Karolína Koubová

Úterý 1. 10. 2024 / 9. 30 h

Dobrý den přátelé,

dovolte abych vás i já přivítala na této konferenci, kterou řadím mezi svoje nejoblíbenější pro svou autentičnost a odbornost i srozumitelnost zároveň, ale především pro svůj participativní způsob práce, který konference měla ve své historii a dramaturgii někdy víc a někdy méně, letos si užijeme tento způsob práce naplno.

Anna Burzyńska ve svém sborníku *Joined Forces: Audience Participation in Theatre*, která se stala jedním z nejdiskutovanějších textů poslední doby v oblasti divadla, říká, že devatenácté století bylo érou herců, dvacáté století patřilo režisérům a jednadvacáté století přináší éru diváků. Divadlo se obrací ve své dramaturgii k těm, bez kterých by celé divadelní a performativní umění nemělo smysl - k diváctvu. Umělci čím dál častěji touží navázat s diváky přímý kontakt, vyzvat je k dialogu a aktivně je zapojit do představení. Tento přístup popsany v knize má osvobodit diváky od pasivního přijímání, a naopak je podnítit k aktivní účasti.

My už dnes tento posun nevnímáme jako horkou novinku, už jej bereme jako něco běžného a někdy až okoukaného, ale myslím, že je dobré si čas od času připomenout si, jak se náš obor vyvíjí. Umělci se čím dál tím častěji zaměřují na palčivé společenské a politické otázky, jsou zdůrazňovány propojení performativního a politického života, na scéně se objevují dokumentární postupy. V anotaci k mé řeči se dočtete, že "Nedávné celospolečenské krize nás přiměly opakovaně se zamyslet nad tím, co je zdrojem spokojeného a kvalitního života". Po nedávných volbách asi nejeden z nás silně cítí, že demokracie, aktivismus a svoboda slova nabývají na významu, a v té samé chvíli jsou zpochybňovány. Je i toto důvod, proč se divadlo nemůže spokojit s pasivním publikem? Mělo by být prostorem pro demokracii, kde jsou diváci vybízeni nejen k pozorování, ale i k aktivnímu kritickému postoji? A pro mě zásadní otázka, je aktivní publikum schopné tvořit dobré vztahy? Podle Burzyňské současný svět už nepotřebuje divadlo, které předkládá pasivní osud postav jako nevyhnutelné rozhodnutí bohů. Místo toho má ukázat divákům, že osud a budoucnost jsou v jejich rukou – jak na jevišti, tak v životě.

To, jakým způsobem se vzájemně ovlivňuje kultura a politika, to mě fascinuje celou mou profesní dráhu. Díky jednotlivým pozicím, které jsem zastávala, jsem dostala možnost vidět jednu a též situaci z mnoha úhlů pohledu, musela jsem pochopit souvislosti, uznat argumenty protistran, někdy ubrat plyn a někdy

zase překonat sama sebe v tom, abych dodala ostatním potřebnou energii. Všimla jsem si, jak kulturní instituce působící ve městě přímo ovlivňují kvalitu života v něm, a tak jsem se rozhodla si své empirické poznání ověřit výzkumem. Jsem stále na začátku, takže tady nemohu prezentovat žádné závěry, nicméně se s vámi mohu podělit o pár tezí a hypotéz, ze kterých vycházím - protože tak nějak visí ve vzduchu, mluví se o nich, ale nejsou doposud řádně zpracována - alespoň ne v české kotlině. Téma to očividně je, když jsme se v něm tak pěkně potkali s Novou sítí, které tímto moc děkuji za pozvání.

Ale zpátky k potřebě otevřít divadlo diskusi. Vyjádření vlastního názoru a zapojení dříve pasivních příjemců informací vidíme v řadě dalších oborech, ne jenom v kultuře. Participativní přístupy jsou viditelné ve školství a vzdělávání, v řízení firem, v enviromentálních odvětvích, a ve spoustě dalších, v čem je tedy zásadní diskuse v umění?

Diskuse nelze vést bez určitých principů komunikace, kvalitní komunikace. Tím myslím způsob diskuse, která je oproštěna od manipulací či jiných metod zvýhodňujících jednu stranu. Taková komunikace, při které se naučíme ve své komunitě férové argumentaci a dosahování svých cílů nenásilnou cestou, má být základem pro diskusi potřebnou v demokratickém státě. Diskuse nad uměním a kulturou se mohou stát velmi jednoduše prostorem pro "trénink demokracie", protože je zcela jisté, že se v ní budou nacházet lidé s odlišnými postoji a názory, ale také s odlišnými cíli nebo vyjadřovacími prostředky. Umění pomáhá překonávat tyto bariéry a učí funkční komunikaci. Kultura je ze své podstaty nekompetitivní, inkluzivní, a právě díky tomu je velmi vhodným prostředkem pro to, jak diskusi učit, trénovat ji, jak pracovat s odlišnými názory.

Jak jsem již zmínila, můj výzkum je teprve v začátcích, ale s čím do něj vstupuji? Jsem přesvědčena, že úspěšné instituce ani lidé nejsou nikdy sami na to, co dělají. Na dnešní konferenci hledáme otázky na to, jak se daří kultuře, a velmi správně se na to neptáme jen z pohledu jednoho aktéra - instituce, diváka, samosprávy, filantropa. Kulturní instituce fungují ve vazbách a vztazích, které přímo určují to, jak se jim bude dařit. Pokud kulturní instituce nebudou samy perfektně ovládat umění diskuse a argumentace, umění vytvářet pevné a zdravé vztahy, tak nebudou schopny obstát. Aliance diskusi přímo vyžadují.

Jeden příklad za všechny jsem já sama a příběh Jihlavy. Před pár lety jsem na této konferenci prezentovala velmi úspěšnou strategii pro kulturu a její implementaci, která měla skutečně dopad na život ve městě, byla a někde stále je brána jako příklad velmi dobré praxe, na jejím základě se podařilo prosadit řadu zásadních změn. Bohužel ale musím konstatovat, že se v Jihlavě nepodařilo vytvořit a udržet onu soudržnou síť, kde by na stejné vlně fungoval úřad, politická reprezentace, kulturní instituce a diváctvo - dobrovolnictvo - či skupina podporovatelů. V jednotlivých skupinách nacházíme zbytky chutě a energie, ale převažuje frustrace z nevydařeného síťování a větší potřeba se uzavřít do sebe. Kultura potřebuje ke svému fungování i další ekosystémy, které ji mohou dělat support a dodávat zdroje, které ji pomohou v udržitelnosti. Bez toho má jinak tendenci se vyčerpat, hrozí vyhoření pracovníků a zklamání z toho, že jsme měli skvělý nápad, na který už ale nemáme sílu.

My budeme v dnešních diskusích hledat žité i chtěné vazby mezi městskou samosprávou, kulturními institucemi a diváctvem, které mohou přímo určovat rozvoj města směrem ke kvalitnímu životu komunit

a jejich odolnosti, bezpečí a udržitelnosti. Jsem přesvědčená, že tvořivost a umění jsou právě těmi nepostradatelnými prvky, které spokojené společenství pomáhají rozvíjet a udržet.

Tento keynote jsem nazvala IMUNITA KOMUNITY, vypůjčujíc si tím terminus technicus z jiného oboru, nicméně pro nás celkem trefně použitelný. Kulturu vnímám jako jakýkoliv jiný ekosystém či organismus, který pro svoje správné fungování potřebuje mít funkční vnitřní mechanismy ale zároveň je pro něj nepostradatelné být správně nastaven navenek. Co znamená Imunita komunity, kterou kultura může vytvářet a podněcovat, tedy přímo ovlivňovat svými vnějšími aktivitami a nastaveními?

Imunita komunity ve smyslu odolnosti společnosti představuje schopnost společnosti čelit vnějším i vnitřním krizím, jako jsou ekonomické otřesy či sociální nepokoje, udržení si stability a fungování. A to je přesně, to, co v současných rozbouřených vodách několikanásobných krizí zažíváme. Pro dosažení této "imunity" je zásadní, aby jednotlivci i instituce v rámci společnosti spolupracovali a vytvářeli podmínky pro její odolnost. Ze sborníku Alice Koubové a Barbory Baronové *Odolná společnost* krásně vyplývá, že jsou to právě sítě a vztahy, které nám pomáhají v případě krizí podat si vzájemně ruku. A opět se na to můžeme podívat dvojím pohledem vnitřního a vnějšího ekosystému kulturní instituce: ta má možnost vytvářet takové vazby svou vlastní činností, dramaturgií, přístupem k návštěvníkům i skladbou svého portfolia, ale zároveň sama potřebuje fungovat ve zdravých a živých vztazích v rámci města i republiky. Stejně principy, jiné ekosystémy.

Kultura, hraje ve vytváření odolné společnosti zásadní roli, protože pomáhá formovat kritické myšlení, podporovat adaptabilitu a posilovat sociální soudržnost. Pojdme se podívat na to, jak to z mých rešerší vychází v bodech:

1. Podpora kritického myšlení a reflexe:

Tvořivost a umění poskytují lidem prostor k reflexi nad společenskými otázkami, osobními zážitky i globálními problémy. Pomáhají rozvíjet schopnost kriticky nahlížet na svět a rozpoznávat různé perspektivy. Umění má schopnost otevírat diskuze o sociální spravedlnosti, rovnosti nebo politických otázkách, což posiluje informovanost společnosti a její schopnost rozhodovat se na základě hlubšího porozumění.

2. Zvyšování adaptability:

Umění často reaguje na změny ve společnosti, tvořivý přístup ukazuje jednotlivcům i komunitám se možnosti, jak se lépe přizpůsobit novým situacím. Umělci často nabízejí inovativní způsoby, jak interpretovat svět, přičemž podporují myšlení „mimo rámec“, a tím zvyšují schopnost společnosti inovovat a nacházet nová řešení v krizových situacích.

3. Posilování sociální soudržnosti:

Umění vytváří společné zážitky, které spojují lidi a podporují mezilidské vazby. Tady je však otázka, jestli silné společné zážitky vytváří i pasivní příjem umění a/nebo je třeba právě aktivního zapojení diváka tak, aby byl vystaven situaci něco tvořit či řešit s ostatními návštěvníky, aby se dostal do interakce s ostatními. Pokud se to ale daří, tak v těžkých dobách umění může sloužit jako nástroj, který pomáhá

překonávat trauma a úzkost, čímž přispívá ke zlepšení psychické odolnosti společnosti. Společné umělecké zážitky také podporují solidaritu a empatii mezi různými skupinami, čímž posilují sociální integraci.

4. Vyjádření emocí a terapeutická funkce:

Umění nabízí bezpečný prostor pro vyjádření emocí, což může být zásadní při zpracovávání kolektivních traumat, například během pandemie nebo ekonomických krizí. Tvořivé vyjadřování může být terapeutickým nástrojem pro jednotlivce i celé komunity a pomáhá jim lépe čelit nepříznivým okolnostem. Díky umění mohou lidé sdílet své zkušenosti a najít společnou řeč, což posiluje psychickou odolnost společnosti.

5. Inspirace pro společenské změny:

Tvořivost a umění často fungují jako motor společenských změn. Umělci mnohdy předjímají nebo vyjadřují problémy, kterým společnost čelí, a svými díly inspirují k akci a změně. V historii byla umělecká díla často zdrojem politické angažovanosti a boje za svobodu a lidská práva, což podněcuje aktivismus a participaci jednotlivců na dění ve společnosti.

Tolik ke stručnému výčtu toho, co kultura "umí". Z řečeného jasně vyplývá, že je více než nasnadě se ptát, JAK SE DAŘÍ KULTUŘE, protože to, v jaké je formě, má skutečný a hmatatelný dopad na celou společnost. Jak říká odcházející ředitel Kreativní Prahy Petr Peřinka, politicky je kultura je silový obor, kultura je investice. Není to jen chudá příbuzná, na kterou většinou přichází řada až naposledy.

Hledat odpovědi na to, jak se daří kultuře, je velká výzva. Za výše řečeným se totiž nesmí ztratit to podstatné, a to že přes to všechno, co jsem nyní řekla, je naprosto zásadní, aby kultura neztratila svou živelnost, aby se nikdy nestala pouhým nástrojem rozvoje pro potřeby dotací, aby neztratila svou autentičnost, aby v nás nadále probouzela vibrace nadšení, radosti, ale učila nás přijímat i ne ty zcela příjemné emoce. Kultura je naším pojítkem a sdílenou hodnotou.

Čeká nás velmi náročná práce na tom, jak zajistit advokacii pro výše zmíněné na pozadí toho, že kultura propojuje různé světy a velmi odlišné jazyky, a přináší velmi různé benefity a zážitky.

Věřím, že pokud osekáme kulturu na pouze jednu z vyslovených funkcí, degradujeme celé její fungování a přínosy. Ale právě proto potřebujeme, aby do diskuse o ní byly zapojeny všechny potřebné systémy, které se na ní podílí, od kulturních institucí, přes donory, odpůrce, umělce i politiky. Hledejme je, vtahujme je, dávejme jim prostor, a pak teprve vyhodnocujme.

Děkuji za pozornost.